

Heidegger a nacismus

Ladislav Hejdánek

◆ bytový seminář, česky, vznik: 1. 10. 1988

◆ private seminar, Czech, origin: 1. 10. 1988

Heidegger a nacismus [1988]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1988-10-01 Heidegger a nacismus (1) [LVH70VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Tím, že jsme se minule nemohli sejít, tak se zase udály další věci, zejména ta diskuse ve Francii zase ještě pokračovala. Nevím, jak je to v poslední době, přes prázdniny jsem tady nikoho neměl. Taky musím říct, že vlastně by vám měl někdo referovat, kdo o tom ví víc, protože já jsem vlastně četl jenom jednu recenzi z těch polemik. Víc mi toho nepřinesli. Teď jste asi měli to poslední *Svědectví* v ruce, tak tam je, myslím, Skolil, nebo tak nějak, tak je tam velmi střízlivý a věcný referát zhruba o tom, jak ta věc vypadá, pozitiva a negativa.

Jediná věc, že jsem od té doby přečetl toho Faríase, toho chilského emigranta, který u Heideggera údajně studoval, což asi není pravda v tom technickém smyslu, poněvadž Heidegger nepřednášel, ale tady je ještě uvedeno, že se zúčastnil semináře o Herakleitovi v roce 67. To je krátce před smrtí, v těch posledních letech Heideggerových, kdy měl ty soukromé semináře tu a tam, buď sám, nebo to bylo na katedře u Finka nebo u jiných svých žáků.

Nejdřív zreferuju, co jsem přečetl o tom Faríasovi a to, co se tam v tom *Svědectví* o tom píše, tak celkem odpovídá. Ten Farías sám je narozený 1940 v Santiagu de Chile. Není řečeno, kdy a proč emigroval, ale je jasné, že mohl u Heideggera studovat až někdy po pětadesátém roce. Zřejmě k té době, kdy se schylovalo k těm studentským bouřím, zejména ve Francii, ale také v Německu. Já si z toho vysvětluji zčásti, že asi mohl se nadchnout troškou tím Dutschkem a jinými, co navazovali na tu frankfurtskou školu, zejména na ty lidi, co se vrátili, Adorno, Horkheimer, Habermas a ten nejmladší.

To byla doba, kdy Heidegger byl velice tvrdě odmítán v Německu. Ty vlny tam byly různé. V šedesátých letech se Heidegger velice četl, studoval, na rozdíl od té doby krátce po válce, kdy byl umlčen zcela. Tu a tam mu něco vyšlo, ale zájem mladých o něj nebyl. V šedesátých letech to začalo, ale ke konci těch šedesátých let opět ta vlna levicová Heideggera zcela odmítala. Když Heidegger zemřel, tak se po něm zavřela voda a řadu let, byly nekrology nějaké, ale řadu let po tom o Heideggerovi nebylo ani vidu ani slechu.

Před asi sedmi osmi lety zase kulminovala taková vlna nového zájmu o Heideggera, zejména o Heideggera těch posledních let, to pozdní období Heideggerovo. Sem přijel jeden americký analytický filosof, který v roce, jak mívají po sedmi nebo někde po pěti letech, takový ten sabatový rok, tak byl v Německu, aby se seznámil s tou diskusí, napsal o tom malou knížku.

Tohle je situace v Německu. Ve Francii to bylo trošičku jinak. Ve Francii patří Heidegger už od doby války, před válkou o Heideggerovi téměř ve Francii nevěděli, ale od konce války Heidegger patří, není-li vůbec tím prvním filosofem, kterým se Francouzi zabývají, tak nepochybně patří k těm, kteří jsou předmětem studia a diskusí a vlastně neutuchajících od té doby. Tam ty vlny neprobíhaly, nikdy ten zájem zas nebyl tak obrovský, ale nikdy ani neklesl v naprostý nezájem. Ta historie začala vlastně tím, že krátce po válce nebo ještě vlastně dřív Sartre tu diskusí vnesl do Francie.

Před válkou studoval v Německu a poslouchal taky Heideggera, ne snad jako student, nýbrž ho párkrát slyšel. Četl jeho věci, četl je takovým tím svým polodůkladným způsobem, tu a tam se do toho zhloubal, tu a tam to přečetl letem světem, což je vidět na té jeho knize, kterou napsal koncem války, když byl v ilegality, *L'Être et le Néant*, *Bytí a nicota*.

Tam se vlastně vyrovnává s Heideggerem. Nejenom s ním, ale především s ním. Užívá některých jeho termínů přeložených do francouzštiny, jeho argumentace. Napsal pod tím, že to má být jakési uvedení do fenomenologické ontologie, což samo o sobě ukazovalo jednak na tu filiaci od Husserla a zejména ten důraz na ontologii. Husserl tam jen tu a tam má několik míst, ale u Heideggera to najednou dostává zcela nový význam, ta *Fundamentálonologie*. Heidegger prý to nikdy nečetl, kdesi jsem si přečetl, že Heidegger prý v životě nepřečetl nic jiného než tu Sartrovu malinkou knížku, která taky byla tady do češtiny přeložená, vyšla v *Listech* 47 snad, byl jeden svazek těch *Listů* věnován existencialismu. Patočka tam taky přispěl a tak dále a jsou tam tedy také překlady, že Sartra je tam překlad toho *L'existencialisme*

est un humanisme. A to je jediná věc, co Heidegger přečetl, a to ještě na pobídku nebo iniciativu jednoho francouzského filosofa, svého žáka, totiž Beaufreta, Jean Beaufreta, který s ním byl v kontaktu i během války a který po válce překládal některé jeho texty, zejména jeho *Platonovu nauku o pravdě*, *Platons Lehre von der Wahrheit*.

A – já jsem to trochu jako přeskočil, vrátím se k tomu Sartrovi hned – tento Beaufret, když překládal, tak si nebyl docela jasný s některými věcmi, některými místy, a tak napsal Heideggerovi, jaké má potíže, chtěl o něm vysvětlení a zároveň tam upozornil na toho Sartra. Takže pravděpodobně to byl ten důvod, proč se se Sartrem, s touto jeho knížečkou, Heidegger vyrovnává v odpovědi Beaufretovi. Ta odpověď byla nazvána – běžně se jí říká *Dopis o humanismu*. My se k tomu vrátíme potom. Jinak je to přiřazeno, vyšlo to hned po válce dohromady v Bernu, to jest ještě v Německu nemohly vycházet Heideggerovy věci, tak ve Švýcarsku vyšla ta knížka *Platons Lehre von der Wahrheit*, *Platonova nauka o pravdě*, a pod tím je napsáno *Mit einem Brief über den Humanismus*, s jedním dopisem o humanismu, v uvozovkách humanismus. Ale ten sám dopis je nazván uvnitř tedy jenom *O humanismu*, *Über den Humanismus*, a podepsáno je *Brief an Jean Beaufret, Paris*. A v tomto dopise o humanismu se Heidegger vyrovnává mimo jiné také se Sartrem, zejména však se samotným humanismem. A je to tedy jeden ze základních textů, na které se upozorňuje, když je Heidegger kritizován. Totiž on tady ukazuje, jak humanismus je neudržitelný.

A my se k tomu vrátíme. Já si myslím, že když odmyslíme, nebo já když odmyslím tu techniku filosofickou, s kterou nesouhlasím, tak v té podstatě myslím, že má Heidegger pravdu, a řekneme si proč. Čili je to jenom velmi povrchní záležitost, když je Heidegger kritizován, že je antihumanista, protože on ukazuje tady, že vlastně ten takzvaný humanismus je výsledkem vývoje evropského, který jde k nihilismu, jak už říkal Nietzsche, a že vlastně antihumanismus je vyjádřen v hloubce toho takzvaného humanismu.

Tak to je jedna věc a k té, jak říkám, se vrátíme. A já jsem ji zmínil teď už pro to jenom, abych řekl, jak to vypadalo ve Francii. Uvedl to tam Sartre a potom samozřejmě Beaufret vydal tu odpověď Heideggerovu a od té doby tedy se to studuje, diskutuje a tak dál. Jiné věci: Heidegger je hodně překládán ve Francii, spousta věcí je přeložena. Dlouho nebyl přeložený ten jeho hlavní spis *Sein und Zeit*. Byla přeložena půlka a tu druhou půlku prostě nedopřeložili, poněvadž mezitím jeden z překladatelů – překladatelé byli dva, jeden Belgičan Wahls a jeden Němec Biemel – ale jeden z nich zemřel, Biemel, a ten překlad nebyl dokončen. A pak došlo k takové kuriózní záležitosti před několika lety, že totiž jiný překlad nemohl vyjít, protože smlouva byla uzavřena s tím nakladatelem jedním, kde vyšla ta první polovina, a nakladatel nesouhlasil s předáním těch práv někomu jinému a sám nemohl další překladatele najít. A tak se objevil jeden chlapík, který tam soukromě investoval do toho tu energii a přeložil celé *Sein und Zeit* a vydal vlastním nákladem a samozřejmě nesměl to prodávat, poněvadž to by byl stíhán, takže obešel to prostě tím, že do toho vlastní peníze strčil a pak to rozeslal po univerzitách a po časopisech odborných i denících. Byla z toho velká senzace, a to způsobilo, že ten nakladatel, který trval na těch svých právech, pak předal ta práva jinému nakladateli, který už nějaký čas měl [nesrozumitelné] bylo vyjednání, už měl skoro hotový ten překlad další. Takže teď vyšel další zas překlad kompletního *Sein und Zeit*.

Ale jinak spousta věcí vyšla, diskutovalo se o nich a má se za to, že je to tedy nejdiskutovanější autor v Německu. Dokonce jeden Francouz, který přispěl do, když Heidegger zemřel, k takovému malému sympoziu o Heideggerovi, kde je několik zajímavých věcí, tak tady říká – jmenuje se Henri Birault – říká, že je to tak, jako to bývá paradoxní, že nikoliv v Německu, ale právě mimo domovskou zem a právě ve Francii našlo Heideggerovo myšlení nejsilnější ozvěnu. Že tam prokazuje vitalitu toto myšlení a tak dál, že ve Francii má Heidegger tu nejlepší cestu se stát klasikem filosofickým a tak. Tak tohle je situace ve Francii a do této situace samozřejmě ty diskuse tam byly dosti značné, vždycky čas od času propukaly a byli příznivci a odpůrci a navzájem si dělali, co mohli.

A teď ještě k jedné věci se vrátím. Snad pod vlivem toho vlivem Heideggerova myšlení v padesátých, šedesátých letech ve Francii, na začátku šedesátých let jeden Švýcar, německy mluvící a písíci, vydal knížku *Nachlese zu Heidegger*, kde sebral prakticky v anekdotické nebo dokonce v podobě drbů, sebral,

co se dalo, o tom, jak se Heidegger kompromitoval s nacismem. A vydal to taky soukromě, nenašel nakladatele, a dokonce tedy na to dal dohromady nějaký peníze a posílal to každému, kdo si o to napsal. Dokonce to nějak publikoval v nějakých časopisech odborných se svou adresou, kdo chce, ať si o to napsal. Takže můj přítel Jirka Němec tehdy si o to opravdu napsal, skutečně mu to došlo. Takže jsem do toho nahlédl, byl jsem tím dost jako zhnusen a pak skutečně to nemá s filosofií co dělat, tam jsou prostě takový... No, a teď se stalo, to byl tedy ten předchůdce, a trochu solidněji, ale v podstatě stejně to udělal ten Farias. Nepřevzal jenom to, co sehnal ten jeho předchůdce, ale šel do nejrůznějších archivů, dal si s tím skutečně velikou práci, sehnal kdejaký detail, ale když tu knihu čtete, tak vidíte, jak je to vlastně všechno konstruováno a jak to je skutečně, jak tam říká, spíše *pamflet* než co jiného. Ty věci jsou překrucovány, mylně nebo naschvál špatně interpretovány. Je to práce typu, jestli znáte Lenina *Materialismus a empiriokriticismus*, tak něco takového vlastně, jenomže tam nejsou ty nadávky, to u Lenina tam hlavní síla je v nadávkách, ale je to v podstatě sugerování určité koncepce, určitých předsudků, které tam nikterak těmi fakty nejsou doloženy, ale s těmi fakty se tam pracuje takovým propagandistickým způsobem, že tedy je to kniha, která má možná určitou zásluhu, že se o tom nějak důkladněji začne mluvit, protože ono se do toho nikdy nikomu moc nechtělo. Je charakteristické, že ty největší dvě věci sebrané k tomuhle tématu, že udělali právě nefilosofové a že to udělali nefilosoficky. Totiž ani ten Švýcar, ani ten, už jsem řekl, jak se jmenuje, ten Schneeberger, Guido Schneeberger, *Nachlese zu Heidegger*, ani tenhle ten Farias nejsou profesionálně filosofové. Já nevím, jak ten Schneeberger, ale Farias má doktorát filosofie, ale on teď pracuje řadu let v západním Berlíně, přednáší na universitě, ale nikoliv filosofii, nýbrž zřejmě španělštinu, předpokládám, tady to není, je mi líto, to se jenom domnívám, ale není to filosof, z toho celého je to vidět. Já jsem si to nepřečetl nějak, ono člověk nemá tolik času, aby četl tohle to, takovéhle věci důkladně, přečetl jsem ten, udělal jsem takzvanou *Stichprobe* tam a srovnal jsem některé věci s vlastní četbou, že jo, když se k tomu dostaneme tady, ta rektorská řeč Heideggerova, která dlouho nebyla vydaná, tak byla před několika lety znovu vydaná a tam poprvé také je Heideggerův komentář k tomu z doby těsně po válce, a to nikdy otištěno nebylo, k tomu se ještě taky vrátíme. No a tady je jedna celá kapitola věnovaná té rektorské řeči a ukazuje se tedy, jaká je to hrozná věc. A když člověk jde kus po kuse, tak vidí, jak tam všechno to špatný a to, co vrhá na Heideggera nejhorší světlo, tak všechno tam je v poznámkách toho autora, toho Fariase. A to, co je citováno, tak je vždycky jaksi posunuto co do významu. Když se to čte v kontextu, jak to je původně, tak je to všechno jinak. Prostě je to udělaný tak jako špatně žurnalisticky, v žádném případě to není práce filosofická.

No a proč to říkám? Ten autor si dělá totiž nárok na to, že – a to víte asi teda z toho článku, z té recenze nebo z té zprávy, ze svědectví – ten autor si dělá nárok na to, že tou knihou prokazuje dvojí. Zaprvé, že Heidegger nebyl jenom, zatímco dosud se říkalo, že to byl takovej přehmat, nedopatření, omyl Heideggerův, ze kterého se brzo po několika měsících vyléčil, tak on tam ukazuje, že ta, on říká láska, ta zamilovanost nacismem, že ho provázela celou dobu a že ji nikdy neodvolal. A druhá věc, že to není jenom věc mimofilosofická, ale že existují hluboké shody, hluboká jakási rezonance mezi myšlením Heideggerovým a nacistickým. Tak tyhle dvě věci teda. Zaprvé, že to trvalo celou dobu, a ne že to bylo nějaké pomýlení dočasné, a zadruhé, že jaksi ten grunt je v samotné Heideggerově filosofii, že to není jenom politický omyl.

Po mém soudu teda tohle se mu nepodařilo prokázat a řekl bych spíš, když to čte někdo ne předem sdílející jeho předsudky, tak že tím bude spíše popuzen a odpuzen. Takže do jisté míry, i když to snad může mít zásluhu, že ta diskuse znovu vzplanula, tak na druhé straně to bude mít možná právě opačný výsledek, totiž že všichni slušní lidé se od toho jako odtáhnou.

Tož pořád ještě nemluví o Heideggerovi, že. Nevím, možná že bych měl zároveň, když tady říkám, jaký předsudky kdo má a že vlastně si v tom potvrzuje to, co už má, tak bych měl možná aspoň v několika slovech říct něco o svém stavu k Heideggerovi. Ten stav prošel jistým vývojem. Já jsem se poprvé s Heideggerem setkal, když jako posluchač prvního ročníku na filosofii jsem byl přizván jako nejmladší do

soukromého Patočkova semináře, který se většinou konal u něho doma v roce 47 a kde jsme četli ten jeho malý spisek *Vom Wesen der Wahrheit*. Já tenkrát, abych se aspoň trochu zasloužil, i když jsem téměř ničemu nerozuměl, tak jsem tenkrát opatřil technicky, tenkrát ještě s pomocí jednoho muže, jsem opatřil text pro každého, jsme to na *ormiku* přepsali, přepsal jsem to a na *ormiku* jsme to rozmnožili asi desetkrát, aby všichni měli v ruce. Ono i když člověk filosofickému textu nerozumí, tak přece jenom vždycky z toho něco, když to člověk důkladně přečte, já to navíc ještě přepsal celý, že, tak v člověku něco zbude. Nicméně mnoho věcí na mě na Heideggerovi iritovalo a to musím říct, že se opakovalo vždy znovu i potom v průběhu 50., zejména 60. let, kdy jsem dostal do rukou další knížky Heideggerovy, většinou menší, *Sein und Zeit* jsem sice četl už v době studií, ale ne moc, protože ono teda to je četba hrozná, a porozumět tomu je obtížné. Mimochodem i k tomu bych hned mohl dodat to, že Heidegger měl takovou zvláštní zálibu v té nesrozumitelnosti. Knížky, které vydával za svého života, zřejmě uměle zatemňoval. Pracoval na nich možná ne proto, aby je zatemnil, ale byl přesvědčen, že čtenářům to musí ztížit. Naproti tomu svým studentům na fakultě, těm, kterým přednášel, to usnadňoval. Teď už nějakých deset let vycházejí jeho universitní přednášky. V rámci *Gesamtausgabe* je první oddíl věnován knihám, které už vyšly za Heideggerova života v nějaké podobě, a v druhém jsou jeho přednášky universitní. To je obrovská řada, bude to celkem k padesáti svazkům. Ještě není zcela jasné, co všechno tam přijde, i ten původní plán tu a tam mění.

No a když se srovná způsob, jak vykládal věci na universitě a jak vykládá věci v týchž letech – tematika je stejná i určité formulace tam najdete stejné –, vidíte, jak jsou průhledné proti tomu, co vycházelo, jak ty přednášky jsou naprosto průhledné, nebo mnohem průhlednější, abych to nepřehnal. Heidegger měl dojem, že filosofie není pro každého. Když už se to vydává a může si to každý koupit a číst si v tom, musí se mu to zatraceně osladit, aby si nemyslel, že si tam něco přečte, udělá si o tom nějaký obrázek a hned o tom bude mluvit v kavárně. Pochopit to je velmi nesnadné a on to znesnadňoval, co mohl.

A nejenom v případě toho, co publikoval jako knížky nebo brožurky, ale i u přednášek. Jeho přednášky byly takřka neposlouchatelné. Kdo nevěděl něco předem, byl ztracen, nerozuměl. Heidegger měl navíc ve zvyku, že připravenou přednášku přednášel třeba pětkrát, šestkrát v různých městech po světě a stále ji přepracovával. Většinou při každém dalším přepracování to bylo temnější a temnější. To jen k tomu, jak to patří k otázce filosofie a obce či veřejnosti, což je filosofie a politika.

Mám námitku, než přejdeme k vlastnímu Heideggerovi. Mám námitku dvojí proti způsobu, jak píše Fariás nebo jak už psal Schneeberger a někteří jiní autoři. Zaprvé, když se někdo zabývá Heideggerem, měl by vykázat, že mu rozumí. To ani jeden z nich neukázal. K tomu se ještě vrátím.

Je to taková věc, u nás například Šalda velmi principiálně prokazoval a byl v tom velice tvrdý, že když se posuzuje nějaký autor, posuzuje se podle díla a žádné biografické momenty do toho nemají přijít. Co dělá ve svém soukromém životě, nikoho nezajímá, jde o to, co napsal. Já si nemyslím, že to lze tak docela brát. Jako metodu bych to akceptoval, ale v žádném případě se z toho nesmí vyvodit, že spisovatel si soukromě může žít, jak chce. Víme z vlastní zkušenosti, že mnoho autorů se tímto dokonce ničí. Nelze to oddělit. Není v možnostech člověka, aby se choval jako bestie a psal jako anděl. To prostě nejde. Zadruhé určitým takovým postupem člověk dříve nebo později nakazí své dílo i způsob, jak žije, farizejstvím. Život se rozpadne na části, z nichž jedna musí být skrývána před druhou. Je to jakýsi úpadek, rozpad. Nemůžeme připustit, aby Šaldova zásada byla chápána jako něco víc než metoda. V žádném případě se z toho nemůže dělat princip. A už vůbec to nejde u filosofie. Filosofie je totiž daleko více než umění živena úsilím po integritě.

Zatímco vědy se stále drobní na menší odborné disciplíny, kde se odborník nestará o to, co dělají jiné obory, a dokonce si s jinými odborníky už nerozumí, nemají společnou řeč. To vede k jakési době babylonské věže a zmatení jazyků. To už se nahlíží, a proto se začínají vymýšlet interdisciplinární skupiny, kde se řeší problém za účasti odborníků různých oborů, nebo se ustavují hraniční disciplíny, které programově překračují meze jednotlivých odborných věd. Ale to nebezpečí tu je a je založeno v samotné vědě. Proti tomu filosofie buď nepřestává usilovat o jednotu a nebo přestává být filosofií. Filosofie si

nemůže dovolit ani být takovou odbornou disciplínou, jednou z věd. To je nesmysl, když třeba u nás ty grády, ty tituly vybrané z technických a přírodních věd se aplikují na filosofii, třeba že doktor věd tak jako doktor filosofických věd. To je *nonsens* pochopitelně, protože filosofie není věda. V tomto smyslu není věda. A nemůže být a nikdy není, nebude. Filosofie sice má své odborné disciplíny, ale v každé té odborné disciplíně vždycky musí být filosofie celá. Jinak to přestává být filosofií.

Tak už tohleto, ta vazba filosofie na tu integritu svého tématu. Vždycky se může filosofie zabývat nějakým tématem jediné tak, že ustavičně dbá na kontext širší až nejširší, a tedy vposled na vztah toho tématu k celku. K celku světa nebo k celku nějakému omezenému; vždycky ten vztah k celku musí být ve filosofii zachován. Nikdy filosof nemůže říct: to se mě netýká.

A tohleto neplatí jenom pro obor filosofického přemýšlení, ale platí to také pro filosofa samotného.

Filosof sám se také musí vztahovat k celku, a to znamená, že nějakým způsobem tam vždycky je celým svým životem přítomen. Ta filosofie si vyžaduje – to říkám ovšem svou koncepcí, řada filosofů by mně leccos namítala – po mém soudu filosof je ve filosofii přítomen, anebo ta filosofie je špatná. Filosofovat znamená určitým způsobem žít, ne jenom myslet.

No a po té stránce tedy můžeme, jestliže máme pochybnosti u umělců, tak ještě víc musíme zdůraznit, že filosof si nemůže dovolit vypustit nějaké oblasti svého života, života společnosti nebo vůbec veškereństwa ze svého zájmu. Po mém soudu hluboká vada filosofů existence a také existencalistů – což se musí odlišit: filosofů existence, jako je Jaspers nebo Heidegger, a existencalistů, jako je třeba Sartre – jejich hluboká filosofická vada spočívá v tom, že oni vypustili třeba přírodu ze svého zřetele, ze svého zájmu. Neexistuje žádná Jaspersova nebo Heideggerova filosofie přírody.

A to potom se projevilo třeba u toho, že ta recepce Husserla a Heideggera u našich marxistů, jak se tady vyvinula zejména ve Filosofickém ústavu v šedesátých letech taková celá skupina, nejvýznamnější vůbec filosofická skupina šedesátých let, takzvaní Heideggero-marxisté, kde v čele stál Kosík, tak základní vadou bylo, že oni nemysleli, nebyli motivováni ani tou svou orientací na Heideggera, nemysleli na filosofický problém přírody.

Tak takhle obecně. No a samozřejmě jestliže filosof vypustí ze svého zájmu politiku, no tak je to podobná vada, velká vada, ne kosmetická jenom. To je hluboká jizva nebo hluboká rána v myšlení, když filosofie zapomene nebo nedbá, dá někam na okraj myšlení o obci, o veřejnosti, o společnosti. Zkrátka myšlení politické.

Myšlení politické musí být nutně přítomno v každé pořádné nebo velké filosofii. V tomhle smyslu mohu třeba upozornit, že třeba u nás v české tradici tohle povědomí vždycky nějak bylo přítomno, aspoň v té době od národního obrození. Filosofie jen tak jako volná a nezávazná spekulace se nepěstovala od dob herbartismu rakouského, to jest poslední představitel byl tady Durdík. Od té doby, to jest k tomu střetu tady došlo při znovuotevření české univerzity Karlovy v roce 1882, kdy také byl do Prahy povolán Masaryk. Masaryk krátce po svém příjezdu do Prahy se zúčastnil schůze filosofické jednoty nebo nějaké filosofické společnosti, kde měl Durdík přednášku. Můžete si o tom přečíst třeba u Nejedlého, tam to ještě je, Nejedlý v těch pěti tlustých svazcích o Masarykovi se samozřejmě dostal až do osmdesátých let, takže to tam ještě je.

No a k prvnímu střetu došlo právě v téhle záležitosti, kdy Masaryk tam ve jménu té aktuální přítomnosti filosofie ve veřejném životě českém protestoval proti takové té nezávazné spekulativní Durdíkově filosofii. Už to tam bylo o Kantovi a o jiných věcech, Durdík se tenkrát urazil a Masaryk se hned představil jako *enfant terrible*.

Tedy ta česká tradice od této doby je – i když vždycky přišli nějakí mladí a protestovali – tak nakonec se prosadilo povědomí, že filosofie znamená také určitou politickou orientaci, politickou pozici. Ne tak, že by to místo filosofování, že by se politizovalo, ale že ta filosofie vždycky určité postoje politické vyvolává, a že tedy má-li být filosof k něčemu, tak musí být jasno, na které straně politicky stojí. A nebo kde tedy je. Nemusí se přidávat, může si udělat svou pozici, ale ta politická pozice musí být zřetelná. U nás to pak vyjádřil žák Masarykův Rádl v *Dějinách filosofie* na začátku toho prvního svazku, kdy prohlásil, že každá

velká filosofie vždycky byla blízka politice a dokonce blízka revolucionářství. A on to tam pak formuluje trochu jinak, že tedy filosofie, pořádná filosofie, je vždycky zároveň pokusem o reformu světa. Neříká revoluci, o reformu světa je programem pro reformu světa. Tak tohleto pro českou tradici bylo vybojováno. Teď je to všechno někde zakopáno, to povědomí neexistuje. Něco málo tu a tam ve zbytcích přežívá, ale je to neorganické, takže se třeba Patočka vydává za myslitele výrazně politického. Dokonce tady, jak jste si mohli přečíst, tak končí ta zpráva o té francouzské diskusi tím, že problematizuje to odsouzení Heideggerovo jako kolaboraci s *nacismem* tím, že přece jak by se mohlo stát, že právě byl to Heidegger, kdo uchvátil tak radikální *antitotalitní* myslitele, jako byli Patočka a Arendtová. Tedy to je krajní nedorozumění. Jednak Patočka nebyl nikdy radikální a jednak nelze vůbec ukázat u něj, že byl *antitotalitní*. Neříkám, že byl *totalitní*, ale ten problém u něj takřka neexistuje. A je to zvláštní, jak se jenom na základě toho, že tu a tam, celkem třikrát za svůj život a poměrně neprincipiálně, nefilosoficky se nechal strhnout k tomu, aby zaujal pozici *masarykovsko-rádlovskou*, ale jinak byl celý život filosofem nepolitickým, jak najednou stačí tak málo, aby byl interpretován jako myslitel politický.

--- (1988-10-01 Heidegger a nacismus (1) [LVH70VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Samozřejmě kdyby někdo chtěl ukázat ten způsob Patočkova politického myšlení, tak by se octl brzo na suchu, protože toho je minimum. Je to tamhle ta knížečka, co vyšla v *Mladé frontě*, *O smyslu dneška*, a potom něco v *Kacířských esejích*.

No a já ještě poslední věc tady... Tedy vidíte, tady pořád se vlastně chodilo kolem. My bychom si teď měli trošičku všimnout, co vlastně najdeme u *Heideggera*. Já bych nerad zůstal u takovejch věcí, jako vám jednu taky ukážu, že bych podobně jako ten *Fariás* nebo před ním ten *Schneeberger* vyhledával místa, těch je velmi málo, ale furt se citujou, kde se *Heidegger* dá přichytit při nějakých těch *faux pas*, při nějakým tom, že se nemravně zachoval.

Tak třeba v *Einführung in die Metaphysik*, což původně odpřednášel na vysoké škole, ale vyšlo to jako jedna z mála jeho přednášek už za jeho života jako knížka. Já vám teď neřeknu přesně kdy, prostě začátkem šedesátých let myslím, že to vyšlo, ale odpřednášeno to bylo v pětatřicátém roce. A byly o tom takové diskuse, jestli je to přesně vydané tak, jak to odpřednášel, ale zdá se, že to bylo přesně, až na jednu věc, kterou se tady nedovíme. Tak tam má *Heidegger* takový útok na to, co si říká v té době, v pětatřicátém roce – pro *Fariase* je to doklad toho, že jeho pomýlenost nebyla krátkodobá, že ještě v pětatřicátém roce říká takovouhle věc. Po mém soudu je to blbě interpretovaný a já vám hned řeknu proč a jak lépe je to třeba interpretovat.

Tam vyslovuje svou distanci od toho, co vystupuje v jeho době jako nacionálně socialistická *filosofie*. A oni hodně navazovali na nějaký ten vitalismus a vůbec biologismus a důraz na holismus jako nějaký speciálně německý, mluvili o celcích, celkovostech, tam se říká *Ganzheiten*. A on tam na ně zaútočí, vůbec na všechny tyto důrazy na *Ganzheiten*, na tyto celkovosti. Je zcela zřejmé, že jsou to v podstatě totiž polovičatosti, ne celkovosti. Polovičatosti. Ale polovičatosti, říká *Heidegger*, jsou v oblasti toho bytostného, toho podstatného, vždycky nebezpečnější než to tak obávané nic.

A teď tam upozorňuje, v roce 28 vyšla celková bibliografie knih a článků, první díl týkající se pojmu hodnota. A říká, že tam v tom prvním svazku je zaznamenáno 661 textů o pojmu hodnota a že v době, kdy on to říká, to jest 35, to jest sedm let potom, už jich určitě je mezitím tisíc. A to všechno si říká *filosofie*. A teď je ta důležitá věta: Co dnes je nabízeno všude kolem jako na jarmarku, co je nabízeno jako *filosofie* nacionálního socialismu, ale s vnitřní pravdou a velikostí tohoto hnutí nemá nic ani to nejmenší společného. Totiž – a teď je závorka a o tom někteří dokazují, že to tam původně neřekl, že to tam dal dodatečně – s tou vnitřní pravdou a velikostí tohoto hnutí, v závorce: totiž se setkáním planetárně určené techniky a novodobého člověka.

Takže ti vykladači říkají, že to tam vrazil proto, aby ukázal, že to hnutí chápe jinak než přímo ten nacionální socialismus. Ale je to celkem jasný, že to, co se dneska pod názvem *filosofie* nacionálního socialismu nabízí, nemá s vnitřní pravdou a velikostí tohoto hnutí ani v nejmenším co dělat. Čili jinými slovy on říká, že toto hnutí má svou velkou vnitřní pravdu a velikost. To se neodpáře.

No a teď říká: A to, co se teda takto nabízí, tak to loví, *macht seine Fischzüge*, loví v těchto kalných vodách hodnot a celkovostí. Tedy odpůrci Heideggerovi tohleto vždycky citují proto, aby ukázali, že on tady se přiznává k nacionálnímu socialismu a že mluví o jeho vnitřní pravdě a velikosti. To je nepochybné. Na druhé straně ale on to udělal v roce 35, když už je po té roztržce, kdy rezignoval na svou funkci rektora, a to způsobem, ke kterému se ještě také vrátíme, a kdy vlastně to lze po mém soudu zcela oprávněně, legitimně interpretovat jako útok na ten nacionální socialismus, alespoň ve *filosofii* těch hodnot, který zvítězil. On se od toho distancuje.

A to tam přiznává i Farias, že Heidegger vsadil na skupinu, která to projela. Zejména tu skupinu SA, nějakého toho *Röhma*, která pak byla vlastně vylikvidována v noci dlouhých nožů, a že se potom dostali k lizu jiní, ten nějaký *Krieck* a zejména *Rosenberg*. Takže Heidegger byl odstaven tímto způsobem. Ale ne tak úplně, poněvadž on tam říká, jaký liberalismus vlastně panoval v nacismu, na několika místech, že byl velice nedůsledný, že celou válku si mohl ještě každý filosof říkat takřka co chtěl, že bylo možné, aby i filosofové, kteří nic společného neměli nebo byli dokonce kritizováni oficiálně, ještě furt mohli přednášet. Tak to je jedna z těch věcí. Hlavně se však opírají ty kritiky o dva větší texty.

Hejdánek: – tohle skutečně *Úvod do metafyziky*, kde to je jediná věta, která se toho v celé té přednášce dotkla. Naproti tomu velký důraz se dává na – to je v této, to jsem si taky sem vzal, takhle to vypadá.

Vyšlo to v *Gesamtausgabe*, v tom druhém oddílu. Přednášky 23 až 44, to je ten druhý oddíl a je to 40. svazek, *Úvod do metafyziky*. No a tam je tedy ke konci zmínka o národním socialismu,

Nationalsozialismus.

Naproti tomu hlavní důraz se dává jednak na *Humanismusbrief*, o tom už jsem se zmínil, a potom na jeho rektorskou řeč. A tím se dostáváme k tomu, jak se vůbec Heidegger stal rektorem. Když převzali nacisté moc v roce 33, tak jedno z prvních opatření, která se dělala na univerzitách, bylo, že z těch nejvyšších funkcí museli židé odejít. To se ještě řadu let netýkalo židů, kteří byli profesory. To se týkalo jenom rektorů, děkanů a některých šéfů kateder a takových postů. Začalo to od rektorů. Stalo se, že v Bádensku na freiburské univerzitě, kde Heidegger fungoval, byl zrovna rektorem žid. Tento rektor byl vyzván, aby rezignoval, což učinil. Byl to nějaký von Möllendorff.

Musíte mi prominout, že jsem se v této věci musel držet jednak toho, co se psalo ve *Spiegelu* před rokem 66 – v roce 66 udělal Heidegger interview s tím, že může být otištěno až po jeho smrti, a teprve po jeho smrti bylo otištěno. Tam vykládal tyto věci, tak to jsme tenkrát s Patočkou probírali velmi důkladně. A potom, co vyšlo před kolika lety, roku 83, vyšel znovu text Heideggerova inauguračního projevu jako rektora a k tomu text, který se jmenuje *Das Rektorat 1933/34*, který napsal krátce po válce a který nikde zatím nevyšel, až teď. Takže jsem odkázal na toto. Nemůžu ručit za všechno, je možné, že tam jsou nějaké nepřesnosti vinou Heideggera. Nicméně některé věci – předpokládám, že bych to našel třeba v tom Fariasovi, on tam každou chvíli říká, že lhal nebo něco skrýval a tak dále, takže by to tam nemělo žádnou váhu, což nic ještě neznamená, ale do jisté míry se na to snad dá spoléhat.

Vyšlo to samozřejmě, jak říkám, až po smrti Heideggerově, podobně jako ten rozhovor ve *Spiegelu*. Tam říká, že za ním předešlý rektor, to jest, jak my dnes říkáme prorektor – to je sice blbost, ale u nás se to tak zavedlo, že bývalý rektor se stane prorektorem v některých případech, pokud zrovna politicky nějak neprohraje – to byl nějaký Sauer. Spolu s tím k rezignaci donuceným von Möllendorffem za ním přišli a žádali ho, aby vzal na sebe funkci rektora. Heidegger to odmítl a váhal až do konce. Pak to nějak přislíbil, pak zase od toho couval, prostě moc se mu do toho nechtělo. Nakonec ho ukecali a on to vzal. Váhal ještě několik hodin před volbou a pak to vzal.

Heidegger byl na této univerzitě, a pravděpodobně na všech, ale tady je řečeno o této, posledním skutečně voleným rektorem. Pak už byli rektoři jenom jmenování. A byl zvolen jednomyslně. To znamená, Heidegger nebyl žádným představitelem nacismu. To by nebyl zvolen jednomyslně, poněvadž ho volila spousta lidí, kteří s nacisty nic neměli. Tenkrát na univerzitě teprve začínaly prověrky, ale nebylo to tak. Nacisté měli své zázemí jinde než na univerzitách.

Důležité je, že Heideggera požádali o to, aby rektora vzal, dva bývalí rektoři, z nichž jeden byl žid. A za

druhé, že byl jednomyslně zvolen. Přijal to a přednesl nástupní řeč, inaugurační řeč, kde jednak zčásti navazuje na svou inaugurační profesorskou řeč ve Freiburgu z roku 29, tedy čtyři roky starou, *Was ist Metaphysik?*. V roce 29 ještě mnoho nebylo jasné a on tam drží vlastně stejnou linii jako v inaugurační řeči rektorské. Za druhé v té rektorské řeči říká, jak si představuje svou funkci, jak má vypadat univerzita a tak dále.

Než se k tomu vrátím obsahově, řeknu ještě něco k historii. Nějaký čas to fungovalo, dokonce ho ukecali jeho kolegové, aby vstoupil do partaje, s tím, že jeho práce ve funkci bude ulehčená, když bude mít tuto záštitu. Jinak by proti němu pořád stáli ti partajní představitelé, nekompetentní lidé, kteří se chtěli dostat k lizu, a měli by výhodu, že jsou v partaji. Tak aby vstoupil také do partaje. On do ní vstoupil, takže potom jednal dokonce přímo osobně s vysokými partajními funkcionáři.

Po nějakém čase, kdy se tam zařizovaly různé věci, Farias na něj našel, že tam jako rektor musel podávat zprávy o profesorech a že tam denuncoval. Já jsem tam, kromě toho, že Farias stále říká, že denuncoval, a v různých kapitolách se k tomu vrací, nikde neviděl citát, jak denuncoval. Ačkoli ten dopis je tam uváděn, tak není citován, a naopak je citováno, jak to komentovali někteří jiní. No, prostě je to naprosto nespolehlivé, mě to nepřesvědčuje. Tedy, já vynechám tyhle ty lapálie.

Heidegger, například jeden z jeho rektorských výnosů byl, že zakazoval inzultaci židů, židovských studentů na fakultě, tedy na univerzitě. To je jím podepsáno, že? Samozřejmě a končí to *Heil Hitler*, to jako každá ta... Takže tam se najdou různé věci a není to důležité, protože to jsou lapálie, to je ten provoz. Kdoví, kdo to připravoval, jak se na tom rektor podílel, že to přece nedělá všechno rektor. To připravují ti úředníci tam a on tam vždycky jenom dá potom jméno, někdy to ani pořádně nečte, že na tom se nedá tolik tedy stavět.

Co je rozhodující, po mém soudu základní věcí, je, že asi po dvou měsících své rektorské funkce byl vyzván bádenským ministerstvem školství, aby navrhl nová jména na místa děkanů. To už mělo být jmenováno ministerstvem, už děkani neměli být voleni, měli být jmenováni a Heidegger měl připravit seznam těch navrhovaných děkanů. Heidegger už během těch několika málo týdnů, několik málo měsíců poznal, jak věc vypadá, a že tu svou věc, se kterou tam šel – a k té se vrátíme, proč to vůbec vzal a s jakým úmyslem tam do toho šel, to je obsah té řeči – tak že to neprosadí.

A udělal věc, která po mém soudu je provokace *non plus ultra*. Představte si, že on se stane rektorem, protože von Möllendorff nesmí být rektorem, poněvadž je žid. Načež, když napsal seznam těch děkanů, *nota bene* upozorněn, že tam má být pokud možno vždycky děkan členem partaje, tak on podal seznam, návrh tedy, kde nebyl ani jeden člen partaje mezi těmi děkany a kde byli dva děkani navrhovaní židi. A to jeden z nich ten, co musel odstoupit z funkce rektora, to jest von Möllendorff, byl lékař na lékařské fakultě. Heidegger ho tam dal na seznam jako navrhovaného děkana lékařské fakulty.

Tedy ať mě někdo z tohoto vyvede, že to nebyla provokace. Já chci vidět... Daleko jednodušší bylo se od začátku držet zpátky, než po několika měsících – ono se to pak vlekle, on nejdříve to někam podal, ti mu to vrátili, pak dostal spucunk, byl někam pozván, a nakonec šel před ministra, ten mu vynadal, načež Heidegger řekl, že na tom seznamu trvá, a jestli je nepřijatelný, tak že podává rezignaci. Rezignace byla přijata.

A to všechno to jednání tady popisuje Heidegger a to bylo velice kulantní. To bylo daleko lepší než naše jednání s třeba obyčejnými policajty při různých těch předvoláních a tak dále. Velice kulantní. Ale bylo úplně jasné, že ten ministr se dostal do jistých takových rozpaků. Heidegger líčí, že byl na to připraven a že to uvítal, že on rezignoval, ale Heidegger to odhadoval špatně. Z různých dalších věcí je jasné, že ten ministr by býval radší, kdyby to ten Heidegger měl dál, poněvadž se obával, že tam přijde někdo ještě horší, jak se tak říká. Ten ministr totiž také nebyl žádný velký nacist. A zejména ti úředníci tam a tak dále. To všechno bylo ještě na začátku.

No tak po tomhle průšvihy měl pak Heidegger různé potíže. Fakticky každá knížka, která mu měla vyjít, tak procházela zvláštním řízením a buď byla, nebo nebyla povolena, některé nebyly povoleny dlouho, celou válku. Bylo toho povoleno velmi málo. Heidegger pak skutečně nechal veškeré veřejné činnosti

přednáškové a zůstal jenom na univerzitě a staral se jenom o studenty.

No a on tam ještě uvádí takové věci, že třeba mu znemožnili účast na *filosofických* kongresech, což Farias zase vyvrací a uvádí tam korespondenci, kterou někde vyhrabal, kde někteří ti funkcionáři by bývali byli rádi, aby tam Heidegger šel. Ovšem on to cituje neúplně. Není zcela jasné, jestli by byli rádi, ale nemohou to prosadit, takže shora přišel zákaz. On to interpretuje tak, že si to způsobil Heidegger sám. Interpretuje to způsobem jako na pavlači, že chtěl být vedoucím delegace a protože byl jmenovaný jiný, tak prostě uraženě tam nejel. To je s tím do Prahy a potom do Francie.

No a tam se ukazuje, že v nějakých seznamech Farias tam ukáže, že výslovně bylo u některých lidí, kteří byli pozváni třeba z francouzské strany, tak že tam bylo napsáno ne, ten by dělal ostudu Německu, nebo ne, to je žid, ne, to je já nevím co. A u Heideggera tam vůbec žádná námitka není, či námitky jsou jenom u jiných. No, to jsou všechno takové negativní doklady.

Pravda je, že jeden z těch, který nesměl jet, byl Husserl, který sice byl v Praze ve čtyřiatřicátém roce na tom *filosofickém* kongresu, ale na tom pařížském už nemohl v sedmatřicátém. Jednak protože byl žid a jednak ještě tam má poznámku, rukou psanou, že je nebezpečí, že by zase ve Francii sklízel takový aplaus jako v Praze. Takže v žádném případě tam nemůže jet. Právě tak já bych si mohl vymýšlet, že Heidegger nejel do té Francie proto, že tam nemohl jet Husserl, poněvadž také nejsou pro to doklady, stejně jako ten Farias zase nemá obráceně doklady, že se urazil. To je interpretace naprosto ničím nedoložená. No, tak takhle ta věc vypadá. A teď se konečně dostaneme k tomu obsahovému. Není to moc dlouhé. Ještě můžu, že? Já si nemyslím, že bychom u tohohle měli zůstat, protože to by znamenalo tohleto vzít tak důkladně a ukazovat to, že to není cílem, ale přece jenom něco. Mně se zdá, že to, co jsem ukazoval na tom citátu z *Einführung in die Metaphysik*, že se to dá chápat jako určitý protest proti tomu, co se prosazovalo v národním socialismu, takže tohleto se dá prokázat ještě lépe v té jeho rektorské řeči.

Tam velmi... už ten Schneeberger... tenkrát jsem to neměl v ruce, ono to totiž vyšlo tenkrát kdysi dávno a od té doby to nevyšlo. Takže člověk to nemohl nikde sehnat a byl odkázán na citace ze Schneebergera. Ono to je skutečně naprosto nespolehlivě dělané, a když jsem to přečetl, nabyl jsem přesvědčení, že je to všechno jinak.

Heidegger byl totiž rozhodnut, když už tu funkci má vzít, že využije elánu, kterým bylo Německo tehdy plné. To si musíme představit, to byla skutečně revoluční situace, i když dnes se to všechno líčí jinak. Ale především ta situace v Německu: prohraná válka, všechno rozbité, skoro tak, jako to bylo po téhle válce, ale bez Marshallova plánu, bez pomoci Američanů. Byli na huntě, měli obrovské válečné dluhy, pohledávky vítězných mocností, které museli léta platit – pak je nedoplatili, jak víme. Byl tam hlad a bída, lidi neměli co jíst, národní hospodářství bylo rozvráceno, obrovská inflace. Nedávno jsme tady našli nějaké staré známky, jsou tam statisícové a dokonce milionmarkové přetištěné známky. Zámka za tři miliony marek – to byla neuvěřitelná inflace a den ze dne to šlo dolů. A politikové nebyli schopni s tím něco udělat.

Hrůza. A nebylo to jen Německo, podobně to bylo v Rakousku. V Rakousku se to sice dalo do pořádku trošičku rychleji, ale ne o moc. Byly tam hrozné poměry. Navíc intelektuálové byli zvlášť radikálně naladěni, protože jejich platy byly při té inflaci stále stejné nebo jen nepatrně změněné, takže neměli co do úst a rodinám neměli co dát. Ta situace byla opravdu hrůzostrašná, dá se to srovnávat se situací po únorové revoluci v Rusku. Také jistá demokracie, která byla k ničemu, poněvadž z ní nikdo nic neměl, a všechno rozvrácené.

Způsob, jak se nacisté dostali k moci, spočíval v něčem podobném, jako když se dostali k moci bolševici, jenže nacisté byli silnější. Bolševici měli jeden čas obsazená jen dvě ruská města a všechno ostatní měli bělogvardějci, nebo to byla země nikoho. Čili začínali úplně od píky. V Německu to bylo daleko lepší, tam se to přece jenom léta vyvíjelo. Ale když se Heidegger na dvou místech zmiňuje, že to je krajní nouze, *äusserste Not*, tak je to pojmenováno přesně.

V téhle situaci nacisté představovali socialismus. Oni na socialismus navazovali, jen odmítli Marxe a sociální demokracii, byli ostře proti nim, ale byl to socialismus. Sami se nazývali národní socialisté. To

právě způsobilo, že měli ohromnou přitažlivost také proto, že se pomalinku dostávali na místa poslanců, Hitler se dostal k moci ještě za Hindenburga, byl šikovný a leccos prosadili, co se pro Němce ukázalo jako užitečné. Zejména měli program, který něco sliboval a který do značné míry potom splnili.

Musíme to tedy vidět v této perspektivě. Nebyli to jen tací zlodušci, jak je dnes vidíme. Byli to lidé, kteří jako jediní dovedli národu něco nabídnout. A když uvážíme naprostý nedostatek demokratické tradice v Německu, takovou tu *maloburžoazní* představu, že spása musí přijít od nějakého nového Bismarcka, který to všechno vezme do ruky, tak ta atmosféra byla připravena. Většina intelektuálů nikdy neuměla skutečně politicky myslet. Politicky odhadnout, co se děje, byli schopni akorát židé, kterým šlo o krk. A ještě spousta z nich na to nepřišla, zůstali doma a přišli o život.

Takhle musíme tu situaci vidět. A v té nehlubší nouzi teď oni přicházejí s nacistickou ideologií. Rasa, staré germánské ctnosti, boj – musíme to všechno vybojovat. My tady neseme svůj osud, my jsme Evropa, my jsme povoláni k tomu tady konečně udělat pořádek, protože to svinstvo, které bylo v Německu, bylo důsledkem vítězných mocností. To je jasné.

V téhle situaci, když už se nacismus dostal k moci, přichází Heidegger se svou inaugurační řečí, kde začíná tím, že přebírá rektorát – to je přímo první věta. Převzetí rektorátu je závazek k duchovnímu vedení, *Führung* (má to tyto aspekty), k duchovnímu vedení této vysoké školy. Vykládá tam, že takové vedení pro učitele i pro žáky znamená společnou zakotvenost a zakořeněnost v podstatě německé univerzity. Tato podstata přichází ke své jasnosti, úrovni a moci jenom tenkrát, když na prvním místě a v každé době vůdcové – množné číslo, a Farias to cituje v jednotném, že tam mluví o vůdci a neříká, nemá přesný citát. Vůdcové jsou sami těmi vedenými.

A aby bylo jasno, že vůdcové na univerzitě nemají být vedenými vůdcem jedním, tak tam hned dodává: vedení neúprosnosti onoho duchovního pověření, jež vkládá (teď je tam *Schicksal*, zatím přeložím osud, vrátím se k tomu) osud německého lidu (*Volkes*, píše raději lidu než národa), jež razí, vkládá jako ražbu do svých dějin.

A teď důležité slovo *Schicksal*, které se tam stále vrací. O *Schicksalu* v roce 1927 napsal v *Sein und Zeit*, ve své největší knížce, ke konci té knihy, kde to všechno vrcholí, tak říká, jak chápe, co to je *Schicksal*.

Především on to odvozuje (jako vůbec on pracuje s jazykem tímto způsobem), že to je od *schicken*. *Schicksal* je *schicken*. *Schicksal* je to, co je bezmocné, výslovně říká v tom *Sein und Zeit* – *ohnmächtig*, ale prosazuje se se svou *Übermacht*, svou přemocí. To je bezmocné ve smyslu, že to není ta antická *ananké*, ta nutnost, že to není *kismet*, že to není osud ve smyslu toho, čemu se nedá čelit, nýbrž že to je poslání (od toho *schicken*). A moc toho poslání, že se prosazuje, přestože vlastně je bezmocí. Tak to je *Schicksal*. A tedy *Schicksal* spočívá v tom *geistigen Auftrag*, jak tady říká, to je duchovní pověření. Tak už tohleto, když tímhle začíná rektor, že vůdcové se musejí nechat sami vést a musejí se nechat vést duchovním posláním národa, tak už zní poněkud jinak, než se nechat vést rasou. O rase tam nikdy není ani zmínka. My dojdeme ještě dál. A teď se tam ptá tedy, co...

Univerzita tedy vychovává k tomu, aby se nechali sami vést duchovním závazkem vůči onomu poslání a aby se nechali vést k tomu být jeho strážci z vědy a skrze vědu. On tam totiž říká, že to poslání bez vědy se stává nicotným, že bez vědy to uhyne, že se to nemůže prosadit, že to musí být věda. Ale co to je ta věda? Potřebujeme my vůbec vědu? Musíme mít tu vědu, když přece můžeme být taky bez vědy? A co vlastně rozumíme vědou? O tomhle tam takové otázky formuluje. Žádná rasová hygiena a nevím co, to není žádná věda, stojí v pozadí, bych řekl. Co to je ta věda?

Ale on tam nemluví jen o duchovním závazku německém. On tam mluví zároveň, když upozorňuje na tu *äusserste Not*, na tu krajní nouzi, tak on tam na jednom místě přechází a říká, že sice jsou Němci v situaci krajní nouze, ale krize je širší a hlubší. Celý Západ se hroutí, jeho duchovní síla selhává. A on tedy vidí tu možnost teď, protože se Němci dostali úplně až na dno, že právě tam je předpoklad k tomu, aby byla zachráněna celá evropská tradice. Že toto duchovní poslání Němců je znovu vzkřísit Evropu. Ono to samozřejmě zní špatně, když víme, jak fakticky chtěli tu Evropu zachraňovat Němci pro sebe, ale připustíme, že on to myslel trochu jinak.

A to dokazuje to, že nápravu, cestu ke zdolání krize vidí Heidegger v znovunavázání ne na germánské ctnosti, ale na evropské počátky. Zejména na počátky vědy, pravé skutečné vědy (*Wahre Wissenschaft*), to jest na počátky filosofie. On tam říká, poněvadž každá věda v posledku je filosofie, anebo není nic. Na počátky řecké filosofie, to je Řecko. Čili ten duchovní odkaz Evropy, to duchovní poslání Německa je navázat na duchovní odkaz Evropy, a duchovní odkaz Evropy, to jsou ti staří Řekové.

Heidegger tady vlastně (ono je to trošičku opičáctví) aplikuje model vztahu židovství–křesťanství, když křesťané prohlásili, že židé už prostě, poněvadž zklamali, tak už přestali být lidem božím a že teď se všechna zaslíbení vztahují na křesťanskou církev. Převzali celé to dědictví židovské, přeznačili... a teď on něco podobného chce udělat, jenomže chce, aby Němci převzali dědictví řecké a teď tomu dali tu novou německou ražbu, ale k tomu řeckému dědictví.

Což mu umožňuje jediná věc z hlediska německého, totiž že německá řeč je, jak říká, *gleichursprünglich*, je stejně původní jako řečtina. A on to na mnoha místech jinde dokazuje, třeba když vykládá, co je řecké slovo *logos* a *legein*, že to vlastně znamená totéž co německé *lesen*. Že to upadlo podobně v řečtině jako v němčině, že se *lesen* vykládá jako čísti, ale původně že to je sbíratí. Což je, pokud umíte německy, *Weinlesen* třeba je vinobraní, nebo *Holzlesen* je promírání lesa, očišťování lesa od zbytečných suchých větví a tak dále. *Lesen* je původně sbírat, vybírat, přebírat. A on říká: no a to je stejné, *lesen* a *legein*, to je přece původ stejný, němčina je stejně původní jako řečtina. Proto v té filosofii je možno daleko lépe než v jiných jazycích a u jiných národů navázat na to řecké dědictví, protože ta němčina je jako řečtina stejně původní.

Já to nebudu dále rozebírat, našlo by se tam víc věcí, ale tak on staví tu věc. A ta univerzita je samozřejmě pověřena k tomu, nebo má poslání, aby vychovávala ty nové vůdce, kteří (a to se tam také říká) budou vychováni zejména k tomu, aby naslouchali, aby se nechali sami vést, a čím? Pravdou jsou, pravdou bytí, že. A to je věc, ke které se dostaneme v tom *humanismu*. To je druhý okruh problémů, kde se ty kritiky soustřeďují. To jsou ty hlavní dva, dvě místa, kam se soustřeďuje ta kritika, kam střílejí všichni, až se z *Heideggera* práší. To je to odmítnutí *humanismu*, kritické odmítnutí *humanismu*.

Já už jsem začal s tím, jak to vzniklo, že dopis *Jeanovi Beaufretovi*... *Heidegger* odpovídá, bylo to v roce 1946, odpovídá právě tím, co pak bylo přidané k tomu, co ti *Francouzi* překládali. A jeho teze jsou: *humanismus* je spjat, nerozlučitelně spjat s *metafyzikou*, a proto, protože *metafyzice* to chybí, tak také *humanismu* chybí poslední dotazování, poslední tázání po pravdě. *Metafyzika* vychází z pojetí člověka, jak jest, v jeho danosti, a to znamená pro ni z jeho *animality*.

A teď ukazuje, jak už u *Aristotela* člověk je charakterizován jako *zoon politikon* třeba, nebo *zoon logon echon*, to jest zvíře, které je politické, nebo zvíře, které má slovo, které mluví. *Zoon* bylo zvíře a to se po celý středověk udržovalo v latině, jako *animal rationale*, že člověk je zvíře rozumné, živočich rozumný. A to je podstata *humanismu*. Vidí člověka jako *animal*, jako živočicha, jako zvíře. A to pak upřesňuje, jaké zvíře.

--- (1988-10-01 Heidegger a nacismus (2), k diskusi o Fariasovi [LVH71VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Protože takhle vidí člověka tak, že vlastně za tím je starost, aby člověk byl lidský a nebyl nelidský, to je podstata *humanismu*. Jenže to znamená, že je to starost, aby nevybočil ven ze své podstaty, a ta podstata je, že je to určitý typ, určitý druh živočicha.

Ale proti tomu tvrdí Heidegger: člověk je bytostně právě *ek-sistence*. On tam, aby zdůraznil, co má na mysli, tak nepíše *existence* s *x* jako normálně, ale píše *ek-sistence*. Tedy člověk je bytostně *ek-sistencí*. Latinsky *sisto*, *sistere* je zůstávat v čem, spočívám v čem, *ex* je ven. Čili spočívám v něčem ven. To je překladem řeckého *ekstasis*. *Stasis* je také postavení a *ek* je postavení ven. Čili *eksisto* nebo *ekstazi* být znamená vyčnívat ven ze sebe nebo, jak Heidegger říká, *aus sich herausstehen*, stát ven ze sebe. Čili naopak k podstatě, k bytostnému určení člověka patří, že stojí ven ze sebe, že vychází ven, že přesahuje sám sebe. Že nezůstává tím, čím je, nebo se stává něčím jiným. Musí ještě naplnit tu *eksistenci* tím, že vyčnívá nebo stojí ven směrem k pravdě bytí. Tedy bytostně je člověk vybočen z toho *humanum*.

Nebo *humanum* spočívá v tom vybočení. Každopádně nelze *humanum* chápat jako něco dané, že člověk je člověk a tím se má řídit, čím je. Vždycky se musí řídit něčím, čím není. A proto je humanismus falešnou metafyzikou.

Tohle chtít interpretovat jako náběh k nacismu je nesmysl, protože právě on vytýká falešný humanismus také tomu nacismu s jeho rasovou teorií, poněvadž Germán je to, co je dáno rasou. To znamená přesně to, co on říká o všem – ten humanismus, to je i křesťanství pro něj, on říká, že křesťanství upadlo také do humanismu.

Já v téhle věci s Heideggerem úplně souhlasím, a jestli ho někde kritizuju, tak protože se mi zdá, že málo zdůrazňuje tento moment. Já bych chtěl být ještě radikálnější. A to v tom, že tu pravdu, která je rozhodující – dalo by se to říct tak, že Heidegger ukazuje, že člověk není jen vyšší typ živočicha, ale že to je živočich, který přestal živočichem být a že je tím, čím není, že se vztahuje ke své budoucnosti, jak on říká, nebo že je víc než kterákoliv jiná bytost určen pravdou, tedy něčím, co není on sám.

A já bych ho kritizoval jenom v tom, že on tu pravdu chápe, jak vysloveně říká, buď jako pravdu jsoucího, anebo pravdu bytí. A to je omyl, poněvadž ta pravda musí být kritériem i toho, co jest, i toho bytí. Jaký je rozdíl u něj mezi bytím a pravdou, o tom mluvit, to by zabralo moc času. Tedy Heidegger se brání tomu poslednímu radikálnímu kroku: chápat tu pravdu jako protivu jsoucího. Tedy jako radikálně nejsoucno. Jako to, co má být, jak říká náš Rádl. Ne co je, ale co má být. Rádl to dokonce aplikuje na Boha. V závěru druhého dílu *Dějin filosofie* říká: Bůh je ne to, co je – Bůh není, ale Bůh je to, co má být. Což neznámá, že by měl být a není, nýbrž že ten způsob jeho, jak je, není být jsoucnem.

To je polemika proti jsoucnu. V tom se v podstatě shoduje. Heidegger kritizuje celou evropskou filosofickou tradici, že bytí chápe jako jsoucno. O Bohu třeba... on ovšem odmítá ztotožňovat Boha s bytím. Ale ukazuje, že ta chybná metafyzika spočívala v tom, že Bůh byl chápán jako *summum ens*, třeba u Tomáše Akvinského. To jest jako nejvyšší jsoucno. Ale Bůh není jsoucno. Tam je ta chyba.

Heidegger ovšem nedělá tuhle kritiku z křesťanského hlediska. On bere na vědomí to, co Nietzsche prohlásil, že Bůh je mrtev. To znamená, že lidé už jednají tak, jako kdyby Boha nebylo. On tam ve svém výkladu říká: Kdyby nebylo toho nihilismu, který byl odhalen Nietzsche, jak by mohlo dojít k těm děsivým dvěma válkám? Přímo tohoto argumentu používá. To je přece doklad toho, že ten nihilismus vládne.

Nicméně ta kritika – řada teologů, na protestantské straně je to zejména Bultmann, ale i řada katolíků... Heidegger měl mezi svými žáky spoustu katolických kněží, a zejména jezuité byli zvlášť nakloněni si osvojit... Jedna z nejlustších a nejlepších knih o Heideggerovi je Richardsonova kniha amerického jezuitu. Tam je znovu interpretováno bytí jako Bůh a bere se na vědomí, že Boha nelze chápat jako jsoucno. V té protivě, to odhalil Heidegger, jinak by to nikdy teolog nemohl říct. Pouze poučen Heideggerem říká, že Bůh je bytí a nejsoucno.

A teď se stalo, odpusťte, že do toho skáču, stalo se, že jeden žák Heideggerův znovu přečetl, takto poučen, celého Tomáše Akvinského a našel tam asi čtyři nebo pět míst, kde sám Tomáš Akvinský – ačkoliv všude jinde, jsou tam stovky míst, kde mluví o Bohu jako *summum ens* – tak našel asi čtyři nebo pět míst (už se přesně nepamatuju, bylo to v šedesátých letech publikováno), několik míst, kde svatý Tomáš říká, jestli vůbec my smíme o Bohu mluvit jako o jsoucnu. Tuto otázku si tam klade. Ale pak to přejde a samozřejmě od té doby nikoho nenapadlo... Všichni četli Tomáše jednoznačně tak, že Bůh je *summum ens*. A teď teprve, poučen Heideggerem, jeden mladý jezuita našel u Tomáše formulaci, kde se zamýšlí nad tím, jestli vůbec je to oprávněné, jestli na tom není něco nesprávného, že se o Bohu mluví jako o jsoucnu.

To je jen takový malý doklad toho, jak třeba, ačkoliv sám Heidegger by se dal označit spíš jako neopaganista, novopohan – v žádném případě to není křesťanská filosofie, i když tam křesťanské vlivy nepochybně jsou – ale on sám je orientovaný zcela jinak. A když mluví o Bohu, tak mluví tak, že pro něj je ta takzvaná čtveřina, *Geviert* – jsou tam ty nebe, země a nebeští a pozemští. Tedy nebo nakonec v jednom ze svých posledních textů tam říká, v jakém srabu teda jsme a tak dále a že z toho všeho, že už nám snad

může pomoci jenom nějaký bůh – *ein Gott*. Tedy to je formulace naprosto nekřesťanská, říci nějaký bůh. Nicméně je vidět, že on tam prostě nějaké ty bohy jakési má. No a z toho je úplně evidentní, že je to vlastně pohanství. I když je předznamenáno po mnoha stránkách tou tradicí křesťanskou, tak po mém soudu správné zařazení Heideggera je jako novopohana. Nicméně jeho filosofie umožnila řadě teologů, aby to znovu pokřtili, a to jak protestantských, tak katolických. Pravoslavní zatím nemají šajnu, že nějaký Heidegger existoval asi.

No a já bych teď skončil tím, že Heidegger sám interpretuje své chápání nacionálního hnutí, nacionálně socialistického hnutí, dost věrohodně po mém soudu. I když ne tak, že bychom mu dali *placet*. Pochopitelně to je těžký omyl, pro každého filosofa našeho století to musí být jednak velmi trapná záležitost a jednak je to takový šok, jak největší filosof tohoto století, jak mnozí z nás ho mají, ostatní, že je to jeden z největších – já sám ho považuji za největšího – jak se takovýmhle způsobem znemožnil. To je něco děsivého.

A přitom jsme zatím stále nechávali mimo to, že on nepoznal, co ten nacionální socialismus, nacismus je. Tady pořád vykládám, jak mu tam kladou něco do bot, jak ho falešně interpretují, a na druhé straně, co on si myslel. Ale to, co si myslel, neodpovídalo skutečnosti, čili my musíme také ještě vzít v úvahu, že se mýlil hluboce. On si počínal jako filosofický nebo politický naiva, ale může si filosof dovolit být politicky naiva? To se nepřipouští. Tam je něco hluboce chybného, čili tohle tím musí být zasažena celá filosofie. Každý to musí vzít taky trochu na svou odpovědnost. Není možné se nadtrásat nad tím Heideggerem a je třeba si uvědomit, výborně to řekl – to je citát taky z toho svědectví – jeden z jeho pozoruhodných žáků Emmanuel Lévinas. To je původně Litevec, který se přestěhoval někdy kolem revoluce na Západ a teď už je velice staříčkový pán přes osmdesát a je profesorem na Sorbonně filosofie. Dlouho se o něm takřka moc nevědělo, ale v posledních takových osmi deseti letech se stal slavným po celém světě a vycházejí znovu všechny jeho knížky. Je to žák Husserlův a Heideggerův a ten se vyjádřil, to je zvláště dobré si uvědomit, já to tady připomenu. V roce 49 měl nějakou zmínku o holocaustu, velice málo se vůbec takřka Heidegger nevyjadřoval o těch děsivých věcech, co Němci dělali. No a teď k tomu, já to nebudu citovat, jak poznamená Lévinas: „Tento řečnický obrat a přirovnání gradace nepotřebují komentáře.“ A teď tam říká, proto ani Emmanuel Lévinas nemůže zaručit, že se v obdivuhodném filosofově díle nesetkalo zlo s určitou ozvěnou. A teď je citát z Lévinase: „Nic naplat, ďáblovu dílo to nutí k přemýšlení.“ Tady samozřejmě to nutí každého filosofa k přemýšlení, jestli náhodou, když dělá tu filosofii, jestli náhodou neslouží něčemu z gruntu zlému, jestli má dost kritérií, dost těch vnímacích orgánů, aby to poznal.

Ovšem to samozřejmě platí pro teology stejně, poněvadž kolikrát ti už sloužili.

Já si uvědomuji, že taky pro mě je tohleto taková rána vlastně do vlastního masa, co se stalo tomu Heideggerovi, a že to nejde vyřídit tak, že to objektivizujeme, co udělal on. Prostě tam je mnoho věcí, do kterých jsme zapleteni, všichni filosofové, a nejenom filosofové. A konkrétně to tedy vypadá, příští rok bude výročí, sté výročí narození J. L. Hromádky, já jsem ho velice dobře znal léta dlouhá a byl jsem jím nejenom ovlivněn, ale myslím, že jsem se vyvíjel, jak jsem se vyvíjel, jenom díky tomu, že on tady zbyl. A i když jsem ho v mnohém teda pokřizoval a tak dále, ale já celou dobu, když mluvím o tom Heideggerovi, tak mám na mysli taky Hromádku, protože on svým způsobem mně způsobil a nejenom mně další takovou jizvu, takovou ránu do vlastního masa tím, jak tady přímo křesťan, křesťanský teolog, jak si vlastně počínal obdobně jako Heidegger, to jest byl přesvědčený, že socialismus, který je sem takovýmto způsobem vnášen, že vlastně že to je jako dějinný proces nezvratný, nutný a že to, co tady je takového jako co se nám nelíbí, že to on to říkal, že se zvedl kal ode dna, poněvadž se vody hnuly. To jsou takové přirovnání, které umožní člověku odhlédnout od toho, že tady prostě byly procesy. Přičemž Hromádka, já jsem ty procesy nebral, poněvadž jsem to poslouchal v rádiu a bylo mi jasné, že to je prostě křivé. Poněvadž ty lidi nemluvili tak, jak by mluvili, kdyby to bylo normální. To bylo možno slyšet. A to jsem žádné zkušenosti neměl, já nic v té době jsem nevěděl o procesech v 50. letech. Ale Hromádka o nich psal. A když se najde, co psal v 37. roce, co psal do *Křesťanské revue* o moskevských procesech, tak

tam je jasné, že on věděl, o co jde. A když to přišlo tady znovu, tak to do té doby nemohl zapomenout. On musel vědět. A potom teda jako když jsme se ho ptali, jak to mohl prostě k tomu mlčet, tak byl nerad a nakonec řekl: „No, že byl přesvědčený, že to je taková přechodná doba toho zvířeného kalu a že přijde doba, zase že se to dá do pořádku.“

Takže já to chci vidět z tohohle hlediska, mně to je nepříjemné se přidat k těm mouchám, co furt na toho Heideggera na tu mrtvolu sedají, a na druhé straně samozřejmě exkullovat Heideggera nelze, protože tím bychom všichni sebe exkullovávali, že teda můžeme dělat cokoli, jenom když napíšeme nějakou pěknou filosofii a pak už můžeme dělat cokoli. Takhle si to vykládají třeba historici také, jeden můj spolubratr teda takhle hlavně, nesmí uklouznout žádný falešný výrok do toho, co publikuje, ale že dělá svinstva ve svém životě a na fakultě a tak dále, to jako nevadí, hlavně aby to nevyšlo do dějin, že? Tak tohle někde se mezitím musí najít nějaký ten střed. Nelze zcela ospravedlnit Heideggera. A na druhé straně, jestli má mít smysl, že se v tom páráme, tak to je proto, že nám jde o nás teď už, nejenom o Heideggera, že? Jde o... no a teď ty subjektivní momenty, ty motivy vlastně musíme brát vážně, poněvadž my bychom mohli mít podobné, že?

Heideggerovi se vytýká, že se nikdy nedistancoval od svých postojů. To není tak docela pravda, protože už třeba to složení funkce rektora je určitá distance, že? Nevím, ne distance, to je provokace, že? Na druhé straně ale musíme mu porozumět, protože on, jestliže přistupoval z těch motivů, jak to říká, tak co on měl odvolávat? On je přesvědčený ještě po válce, on tam na některých místech říká: „No kdyby bylo víc takových lidí, tak jak by bývala ta věc dopadla? Muselo to dopadnout, jak to dopadlo“, že? To je obvinění nejenom jeho kolegů, ale vlastně všech nás.

Jo, tady to je. Zajisté je to trošičku problematické používat argumentu proti běhu dějin, kdy bychom začali slovy: „Co by se stalo, kdyby“ nebo „kdyby ne“. Ale přece jenom, nechť tato otázka je položena. Co by se bývalo stalo a čemu by bylo možno zabránit, kdyby kolem roku 33 všechny schopné síly se schopily k tomu, aby pomalu a třeba i jenom v utajené soudržnosti držely, přidržely ono hnutí, tady píše v uvozovkách „ono hnutí“, které přišlo k moci, a kdyby je umírnili, *mässigen*.

Co by se stalo? On má za to, že prostě zůstal v tom sám a že ho ti druzí v tom nechali prohrát. Jedni teda byli proti němu a ti zvítězili, a ti druzí čekali za bukem, jak to dopadne, a přežili válku, že? Ale on se toho chtěl chopit, on chtěl jít kupředu a ukázat, že univerzita musí vychovat ty vůdce. Jestli tam teď zrovna tenhle šašek je, tak to dočasně, ale on vychová nové vůdce a tak dále. Co on má odvolávat?

I tohle je třeba kritizovat, samozřejmě. Totiž celý ten problém je, že Heidegger, jak víme, se nikdy fakticky do žádné politiky nepustil. To jsou projevy, to jsou administrativní nějaké věci, co tam odhaluje ten Farías, ale on každodenní politiku neznal. Je tam zatím jakýsi předsudek, že se dá bez každodenní politické práce, že se dá něco jako zachraňovat nějakými koncepcemi. To nejde, to musí obojí spolu, že? To je věc, která mluví do dnešní situace. Dneska spousta lidí si myslí, že stačí jenom prostě tady zlikvidovat to svinstvo a že v tu ránu všechno bude dobré. Ono to vůbec není pravda. To rozhodující je, co pak? A když to nebudeme vědět teď, tak už Havlíček říkal, že se nikdo do žádné revoluce nemá pouštět, když neví zaprvé, že je aspoň jistá značná naděje, že ta revoluce zvítězí, a zadruhé, když předem ví, co potom. Tedy výsledek. Mně se zdá, že ten případ Heideggera, že se dostal na špatnou cestu v té Francii, protože zatím nikdo, pokud vím – a já toho zas moc nevím, takže možná že se za půl roku dozvíme, co se tam všechno odehrálo v těch diskusích – že zatím teda co zprávy jsou, tak nikdo se na tuhle rovinu nedostal, že tam furt jde o to, jako kdyby se hádali o Heideggera přívrženci a odpůrci. Ale jsou tam lidé, kteří i vědí, jsou střizliví a vědí, že taková ta vášnivá kritika nebo vášnivá obhajoby *ex post*, že jsou podezřelé a jsou jim nesympatické a neúčastní se toho. Vědí, že je potřeba střizlivá kritika na základě pečlivého rozboru. Tohle není pečlivý rozbor, to je prostě pamflet, to je propaganda zase.

Ale já si myslím, že to rozhodující je si uvědomit, že ta Heideggerova situace je naší situací a že vlastně my nejsme v situaci, kdy bychom mohli říct, že s tím nacismem nemáme co společného. Jednak máme svou zkušenost s bolševismem, to je sice rozdíl samozřejmě, ale obojí se hlásilo k socialismu a my musíme vzít na vědomí, že v tom 20. století bolševismus, nacismus a fašismus, taková obrovská tři hnutí,

a že to v něčem je podobné, že to prostě musíme vzít vážně, že? Samozřejmě, že je každému jasné, že ta hnutí nešla spolu, že byla proti sobě a že jaksi ti komunisti všude byli leví, kdežto fašisti a nacisti byli praví, ale to je jenom povrch.

My musíme vidět, že Evropa byla v krizi a dodnes je v krizi, a že lidé, kteří nevědí kudy kam, tak jsou schopni znova vlézt na špek nějakému takovému hnutí, které vypadá jako obroda. To já byl nervózní v osmašedesátém roce, že všichni najednou jako kdyby si mysleli, že tady nastala obroda. A ono to nebyla pravda. To byly takové první krůčky, z toho mohlo být ještě do víc katastrof. Ale lidé jsou nakloněni tomu věřit vášnivě, fanaticky být přesvědčení, že to je dobré. A v tu chvíli, jak tomu dají všechno, tak přestávají kontrolovat ty zlé věci a ty zlé věci potom nabydou takové váhy, že to dobré vůbec už se nepamatuje. Tak já si myslím, že teda jestli to má mít nějaký význam se tím dneska hrabat, tak je to význam proto, abychom nedělali podobné chyby a naopak abychom se naučili rozumět některým znamením času, kterým ten Heidegger teda zřejmě nerozuměl. Tak nezlobte se, možná že to bylo moc dlouhé a nevím, jestli to zcela odpovídalo tomu, co jste chtěli.

Já jsem ještě tady taky zapomněl, mám tady ještě jednu knížku. To původně vyšlo v časopise ve Francii, jakejsi *Pierre Bourdieu* a na pokračování to vyšlo, je to *Politická ontologie Martina Heideggera*. Velice rychle si to vydali v německém překladu jako knížku a teprv teď v této v téhle té diskusi to vydali konečně Francouzi jako knížku, že. Jak tací zvláštní lidé. A teď, tak jsem se tím probíral, to je tak nezáživné, to je ještě horší čtení než Heidegger sám.

Je to příklad takového toho heideggerování. Jak Heidegger se vyjádřil jednou na semináři, vzpomíná jeden účastník, tam byla jedna neobyčejně chytrá holka a ta tam prostě ze sebe sypala jako z rukávu všechny ty heideggerovské termíny a všechno tam. A najednou Heidegger se dožral, bouchl do stolu a prohlásil: „*Hier wird nicht geheideggert!*“ Tady se nebude heideggerovat. Tak to je typický člověk, tenhle, ten tam heideggeruje. Takže tam není co z toho ocitovat, to je všechno tak spekulativní, že je to ještě abstraktnější než ten Heidegger sám.

No, tak to jenom jsem chtěl dodat, jak různí lidi se tím zabývají, jak je to nesnadná věc. Tak bych prosil, kdybyste k tomu nějaký, já nevím, asi to moc záživné a moc srozumitelné možná to nebylo. Možná jsem překračoval některé věci. Ono toho by bylo moc, já jsem byl do poslední chvíle nešťastný, jak to udělat. Nevím, jestli jsem to udělal nejšťastnějším způsobem.

Jiný hlas: Oni byli v hrozně nevýhodě.

Hejdánek: No, jenomže to je právě, když mně tohle řeknete, tak to je kritika, protože já jsem měl vědět, já už vás znám, já jsem měl vědět, ke komu mluvím.

Jiný hlas: Nám určitě chybí to, že se nezabýváme tou filosofií systematicky a ti proti nám byli ve výhodě, ti, kteří tam byli.

Hejdánek: Ale já jsem se pokoušel, aby tam té filosofie moc nebylo. Že to vlastně tam jsou takové ty... [nesrozumitelné]

Víte, tohle něco z toho udělat by znamenalo tomu věnovat tak rok. Já bych si bral rok. A potom, že jo, možná že by to bylo možné jako smysluplné za určitých okolností, ale zatím já nevidím, že by to pasovalo do naší situace nějak moc. Naše situace vypadá dost jinak, že. My především tady nemáme vůbec ten takový akademický dril. To i v těch nejhorších dobách nacismu na těch univerzitách prostě kriteria byla neotřesená a studenti tam chodili třeba, dostali dva měsíce volno z vojny, přišli z fronty, ale když nemluvil k věci, tak ho seřval ten profesor, že prostě studuješ nebo nestuduješ, to si vyber. Válka neválka. A tohleto u nás prostě není, to neexistuje. Tady je takový úpadek šílený, že tady se musí úplně o jiných věcech mluvit. Tady je jediná možnost prostě trochu připomínat, že ty lidi, co čuchli k filosofii, tak ať si uvědomí, že vlastně jenom čuchli, že pendrek vědí, co to je, že tady je takový šílený diletantismus. On je všude ve všem, ale co mně do toho, ať to říkají zase jiní pro jiný obory, ale ve filosofii já budu furt tohle ukazovat. Lidí nejsou rádi, moji kolegové, zejména ti mladší. Oni neměli ani příležitost, ten Patočka, kterého viděli, setkali se s ním v nejpříznivějším případě, to byl jedinej člověk, kterej tady vůbec byl schopen ukazovat, co to je evropská úroveň filosofování, teda filosofovat na evropské úrovni. A všem on

v těch svých šedesáti letech už byl takový měkký, že. On těch dvacet let nemohl přednášet a teď zase přišel a těch několik let tam mohl přednášet a on byl na ty studenty něžný. To já ho neznal, na nás byl tvrdý až sprostý. A ono možná, že nám to nebylo tak na škodu. A teď oni nevědí, co to vlastně pořádně... On jim sice ukázal, co je úroveň, ale nenutil je, aby si toho všimli.

Jiný hlas: Oni si tam dělali svoje věci.

Hejdánek: No a oni to tak neradi slyší, a proto já to opakuju furt znova, už jsem nudnej, jak furt znova opakuju, že tady je prostě diletantismus šílený. Ono diletantismus neznamená jenom nedovzdělanost ve smyslu jako že by dělali chyby. Tady jsou lidi, kteří jsou sektáři, kteří čtou jenom jednoho filosofa a umějí ho citovat, recitovat. Ale filosofie je celek. A to nikdo neuzná. Každý si myslí, že už udělal hodně, když prostě šel do hloubky v jedné věci. Ono to je kus práce a je třeba to uznat, ale to nestačí na tu filosofii. A teď jim vykládejte tady o tom Heideggerovi. Prostě oni si myslí, že v té filosofii můžou prostě si vymýšlet. Natož v politice. Do politiky u nás mluví každý. O politice se diskutuje o politických otázkách u piva, že. Proč ne, ale aspoň ty lidi musejí vědět, že to je jenom u piva, že se tím bavějí jako člověče nezlob se, a že prostě kdyby na to přišlo, tak že oni tu politiku dělat nemůžou. A to dneska nikdo neví, dneska vůbec neexistuje snad povědomí, že by někdo mohl něco neumět dělat, v politice třeba. Každý uzná, že auto spravit neumí, že musí k někomu, kdo to umí. Ale do politiky přece může každý, to je přece podstata demokracie.

Jiný hlas: To je právě to zajímavé, že ač tady dvacet let o to nějak usilujeme, že pořád ještě se zdokonalujeme ve vědění, co nechceme, ale pořád ještě nedokážeme zformulovat, co vlastně chceme.

Hejdánek: To je hlavní problém. Já sám jsem čím dál víc přesvědčený, že to je velké štěstí, že máme Jakeše. Poněvadž je naděje, že tento člověk nebude nic podnikat. Poněvadž dneska, jak začne někdo něco podnikat, tak to bude katastrofa.

Jiný hlas: Tohle jsem poprvé slyšel na tento způsob zrovna u toho piva. Můžeme bejt rádi, že tam je on. Možná že český politický instinkt.

Tak už to dává nějaký námět a nápad a přece jenom ještě pořád to není ono, abyste to uchopil a řekl ano, takhle ti, co k tomu se snažíme něco udělat, nějakou tu mravenčí práci děláme...

Hejdánek: Víte, to je ovšem ten velký problém. Když je všeobecná nouze, a dneska jsme v takové, *äusserste Not*, jak mluvil o Německu, i když dneska zatím nehladovíme, že, ale to může nastat kdykoliv, velmi rychle. To v Polsku to nastalo taky najednou, i taky tam furt do té doby tak nějak něco měli k jídlu a najednou prostě hladověli a nemohli nic sehnat. To může přijít přes noc. Ale ta podstatnější je ta krize taková duchovní, mravní, kulturní, že. A v takovéhle nouzi to bývá, že lidi, kteří jsou trochu jako svědomitější, tak se do ničeho nepouštějí, protože vědí, že na to nestačí. A do všeho se pouštějí jenom lidi, kteří jsou naprosto neprůstřelní a myslí si, že to všechno zvládnou.

Když je ta situace na lepší úrovni, tak přece jenom se tam už prosadili nějakí schopní, a když nějaký blbec někde něco chce si vymýšlet, nějaké voloviny, tak ti druzí už ho ohlírají. Ale tady všichni mají takový, kdo něco trochu ví a něco zná, tak ví, že dneska jít do funkcí třeba, něco začít zařizovat, dělat, to je o hubu, nikdo neví, co se vlastně má dělat. Co vlastně, čím se má začít, čím pokračovat, to prostě neexistuje. My jsme nacvičení jenom v kritice, v tom nechtít s tím mít nic společného. Ale lidi jsou naprosto nezvyklí převzít kus odpovědnosti a riskovat, že to projedu. Ne, všichni chtějí, aby se to nějak obrátilo, a my se zase všichni přidáme.

Já nevím, co z toho bude. Vidím to špatně, cestu ven nevidím. Jedině tu, co říkal vždycky Masaryk, to jest, každý na svém aby dělal co možná nejlíp a jak to umí, a pokoušel se vždycky někde postrčit to trošičku dál. Ale někdo to přece musí nějak řídit dohromady, to nejde jenom takhle zdola. Zdola se můžou konečně strhat jako v té *Farmě zvířat*. No, ale když ty prasata to tam blbě řídí, no tak co tomu koni pomůže, že řekne: ještě lépe a ještě více a ještě déle bude pracovat, když je to na nic. To je ten problém, koncepce. Žádná koncepce neexistuje, ten Gorbačov taky žádnou nemá. On tam žene ke změně, protože ví, že s touhle garniturou, která tam je, to nejde. Čili on to všechno žene na to, aby se to vyměnilo. Teprve pak snad začnou uvažovat, jak by se mělo jít dál.

A teď si uvědomte, že ten Heidegger byl v takovéhle situaci. Teď mu házet na hlavu, že se chtěl do něčeho pustit. Udělal to blbě, to jistě, a zmýlil se hluboce. Ale ti ostatní jenom čekali a nechali to být, to je ještě horší.

Je to otřes, ten Heidegger. A nikdo si neuvědomuje, že otřes jsou ti druzí. Ve Francii mluví o Heideggerovi, jsou pro a proti, ale ve Francii se budou otírat o Heideggera a prostě jim nepřijde, že oni pracovali na tom, aby se ten Hitler dostal k moci. Aby dostal Československo a já nevím co všechno. A kdo tam proti tomu něco dělal? Byli taky, no ale...

Je to taková, lidi mají odedávna takovou vnitřní potřebu vždycky někoho ostrakizovat, na něj všechny ty viny svalit, nějakého toho kozla nalít, aby se sami ospravedlnili. A ono tohle nejde. Je třeba vědět, že když se kritizuje Heidegger, tak se kritizuje taky sami sebe. To musíme dělat tak trochu, abychom to přežili.

Jiný hlas: Ano, prosím. To je něco jiného k tomu. Kdyby nikdo nic neměl, tak my bychom měli ještě takovou prosbu, jestli byste mohl pro nás udělat, zejména teda k tomu 70. výročí vzniku státu, něco nám povědět k tomu 70. výročí.

Hejdánek: No mohl, ale víte, ono to nic tak moc filosofického není.

Jiný hlas: No my jsme právě mysleli, že byste to pojal tak nekonvenčně. Někaké údaje, to si přečtou v dějepise, to by celkem nebylo ono. Spíš by šlo o to slyšet to od vás.

Hejdánek: Jestli počítáte s tím, že to bude nekonvenční a eventuálně se vám nebude něco líbit, tak to jo.

Jiný hlas: No právě, to jako byl tenkrát Masaryk, to je trochu jiný pohled a o to nám jde.

Hejdánek: No jistě, to pak já jako filosof, když jsem povinen se vztahovat k celku, vynechat vznik tohoto státu nemůžu.

Ono asi bude lépe se domluvit potom, až mně bude trochu jasněji časově. Já to letos budu mít dost přeházené, takže těžko bychom teď...

Jiný hlas: No to už jak se vám to podaří, to se pak upřesní.

Jiný hlas: Já se chci zeptat, mluvili jsme tady, narazili jsme na filosofický problém přírody. Já si myslím, že tohle je strašně důležitá věc, vůbec vysvětlení vztahu člověka k přírodě. Myslím si, že v poslední době se objevují takové tendence postavit to jako postulát jak politický, tak myslím konkrétně třeba zelení na Západě. Dělají si z toho program. A u toho Heideggera jsem se chtěl konkrétně zeptat víc do hloubky na ten problém, který on tam vypichuje, nebo který je tam znát u něj. Já jsem sice z té přednášky pochopil hodně, ale v tom jeho jednání jsem to nikde neslyšel.

Hejdánek: Tak především, tam jsou jenom náznaky, poukazy, pokyny, on říká *Waisungen*, že, to jsou jako odkazy. A jsou to ojedinělé citáty, tam se z toho moc dohromady nedá.

Tam spíš jako co je důležité, že tam chybí. Tohle moment tam u něj chybí, tam jsou jenom tu a tam takové poznámky, ale to je stejně jako ze vzduchu vzaté, to není nic výrazného, že by razil nějakou novou vizi. Chybí to tam. Já jsem to říkal taky v této souvislosti, že už u Husserla, ačkoliv tam to vypadá, že to není, poněvadž mluvil o *Naturwelt* a o tom přirozeném počátku ve všech oborech lidského konání, tohle jako se o tom mluví, ale fakticky tam ta příroda vůbec nepřichází v úvahu.

No a dál filosofie existence, tam nenajdete jedinou knížku, kde by se Jaspers nebo Heidegger nebo jejich žáci těmito otázkami zabývali. To teprve v poslední době s těmi zelenými a ono to začalo vlastně ne se zelenými, začalo to s tou Římskou skupinou, meze růstu a tak. To se teprve začíná objevovat vlastně od šedesátých let, nebo spíš sedmdesátých. Ale filosoficky se toho zatím nikdo nezmocnil.

Jiný hlas: Totiž na ty fyzikální stránky věci. Někteří marxisté, nějakí moderní filosofové, jestli mají k těm věcem přírodovědnou orientaci?

Hejdánek: To zase ano, takoví jsou. Kupodivu to nejsou vždy přírodovědci; pokud to jsou přírodovědci, tak většinou fyzici a astronomové. Ale problémem přírody se mnoho lidí nezabývá, ale jsou. Například Nicolai Hartmann. To je takový myslitel, který prošel takřka bez úhony celou válku. S nacisty nic neměl, celou dobu přednášel. A když se jednalo o to, kdo pojede na kongres, nebylo proti němu námitek. Prolezl vším. Já ho mám docela rád, protože je to neobyčejně pečlivý chlapík, který když o něčem píše, na nic nezapomene. To, co píše, není nijak zvlášť geniální, ale on nezapomene na nic. Tedy když člověk chce

něco svého dělat, je dobré si ho přečíst, aby sám na nic nezapomněl. On to tam všechno má. Napsal celou tlustou bichli o *filosofii přírody*. Ale já osobně daleko víc dám na jiného muže, ten je skutečně původní.

--- (1988-10-01 Heidegger a nacismus (2), k diskusi o Fariasovi [LVH71VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Moc si ho vážím. To je chlapík, on nebyl moc *filosoficky* vzdělaný a ještě si na tom zakládal, že *filosofie* málo čte. Například se chlubí na jednom místě, že za celý svůj život z Hegla přečetl asi půl stránky nebo možná celou stránku, a to ještě, že jeden jeho kolega mu to vnutil ve vlaku. Není to tak docela pravda. Něco o něm ví, o tom Heglovi, možná to má z druhé ruky, pravda, to připustím. Ale leccos mu chybí, ale je to myslitel první kategorie. Bohužel je zakotvený v té anglosaské tradici, která trpí všemi těmi vadami, ale kupodivu si toho je trochu vědom a snaží se to překonávat. A na *filosofii přírody*, to mi se zdá největší myslitel vůbec v tomto, ale nepatří k té evropské kontinentální *filosofii*. Zaprvé působil do 63. roku v Londýně jako profesor matematiky a teoretické fyziky. Sice psal už jakési *filosofické* knížky, ale to tak od levého boku. Když šel do penze, tak ho pozvali Američané a on v 63 letech začal přednášet *filosofii* v Americe. Tam napsal své tři nejdůležitější knihy z toho druhého, takzvaného organického období. Ty první *filosofické* věci jsou *filosofie přírody* a spíš fyziky. Pak je to organické, to je *Process and Reality*, to hlavní jeho dílo, *Proces a skutečnost*, a pak je *Science and the Modern World* a *Adventures of Ideas*. Velmi známý je ten *Věda a moderní svět*, to vyšlo v překladu skoro ve všech jazycích. My jsme připravovali, že to vyjde v těch větších svazcích v Mladé frontě, ovšem k tomu vůbec nedošlo, ani to nebylo ještě zadáno. To by mělo být přeložené, to je opravdu perfektní záležitost.

Já jsem se nesetkal s ničím, na začátku století ještě fungovali takoví lidé jako třeba Driesch, vitalisti. Driesch byl původně biolog, jeho *filosofie* je tím poznamenána. Driesch je slavný jednak svou *filosofií*, ale také pracemi velice kuriózními v biologii. On to byl, který vyvozoval *filosofické* důsledky z toho, že ve zkumavce třepe vajíčko mořské ježovky, dvakrát už rozdělené, a roztřepal to na čtyři různé, od sebe oddělené buňky. Prokazoval, že z každé té buňky vyrostla samostatná celá ježovka, ne čtvrtježovky. Ačkoliv to původně měl být jeden organismus, tak on to roztřepal mechanicky, takže se oddělily ty buňky a z každé té buňky vyrostla celá ježovka. To on ukazoval a tam je prostě ta *vis vitalis*, tam je něco, co z toho dělá celek. Ukazoval to, když přeříznete žílu, z obou kusů ty žíly se doplní, nebo když rozřezete na nevím na kolik kousků nezmar, tak z každého toho kousku vyroste zase nezmar. Prostě ta celkovost a tak dále. Takových *filosofů* je celá halda, kteří se zabývali přírodou, protože byli přírodovědci nebo protože tam na něco. Ale udělat z toho *filosofii*, to byla taková trošku mytologie, ti holisti a vitalisti. Ale udělat z toho *filosofii*, to se po mém soudu podařilo jedině tomu Whiteheadovi.

Tam se musí od toho odpádat ta anglosaská tradice empiristická, takové ty věci jako pojetí takzvané bezprostřední, těch bezprostředních dat nebo bezprostřední zkušenosti, to je naprosto mýtus neudržitelný. Když se od tohohle všechno dá pryč, tak tam jsou některé důležité věci. Třeba v tom *Science and the Modern World* on tam třeba říká takovou slavnou větu všude citovanou, že život nemůžeme vyložit, když se nepokusíme nějakým způsobem vědecky prozkoumat a pochopit, že to, z čeho se život skládá, atomy nebo ještě menší částice, že je schopno se přizpůsobit nějakému celkovému plánu, celkové struktuře toho organismu. On tam formuluje: elektron se v živém těle chová jinak než mimo živé tělo. Když toto nepochopíme, tak nepochopíme, co je to život. To jsem nikde jinde nenašel, jenom se to cituje a už nikdo z toho dál na tom nepracuje. To byl schopen jenom ten Whitehead udělat. To je po mém soudu jedna z nejfenomenálnějších věcí vůbec 20. století, tohle nahlédnout. Že atomy nejsou cihly, kameny, z kterých se něco staví, ale že to je něco položivého, přeživého, co je schopno za určitých okolností, když je to v tom organismu, tak se to chová tak, aby ten organismus žil. Že to není tak, že v tom organismu je nějaká síla, nějaká dušička, která to organizuje, ale jinak je to všechno mrtvé. On to všechno musí pomáhat k tomu, aby to žilo. Nový pohled na... a tohle musí vymyslet fyzik, ne žádný biolog. Fyzik. On je tak jako už citovaný, zapomenutý. Na toho navázali akorát teologové, takzvanou procesuální teologii, protože prvním asistentem Whiteheadovým byl nějaký Hartshorne a ten potom se stal sám univerzitním profesorem a přednášel v dobách, kdy *filosofie* tam v Americe vždycky *filosofie* pár let

slavná a pak zas na ni všichni kašlou a pak zas takhle. V těch dobách, kdy je zrovna slavná, tak všichni studenti ze všech oborů vřdycky táhnou na přednášku *filosofického* profesora, tam se v těch největších aulách sejdou stovky, tisíce studentů a poslouchají nějakého slavného *filosofa*, když je zrovna slavný k dispozici. Tak takhle poslouchali toho Hartshorna a teologové se tím tak nadchli, že na tom založili nový teologický směr a jinak o tom takřka nikdo neví nic. To akorát navázali ti teologové, pozoruhodně chytří lidé, ale teologové jsou právě tímhle nejvíc zatížení. Teologie vlastně není nic jiného než upravená *filosofie*. Teologie vznikla jako na obranu proti té řecké *filosofii*, protože ta se strašně prosazovala, byla propracovaná. Tradice křesťanská, respektive tradice židovská tam měla myšlení úplně jiné. Takže když se to teď vyjadřovalo řecky a přemýšlelo se v těch řeckých termínech a pojmech, tak bylo velíkánské nebezpečí, že vlastně ten vlastní obsah bude ztracen. Proti tomu se museli křesťané začít bránit a původně teologie byla taková apologie, apologetika. Jenomže ta apologetika se ukázala, že může být účinná jedině, když si osvojí co nejvíc těch prostředků *filosofických*. Čili oni museli pracovat s *filosofickými* prostředky a museli je nějak ohýbat a lámat tak, aby sloužily jim. Takhle vzniká teologie. To znamená, kdyby nebylo *filosofie*, tak teologie nikdy nevznikla. Teologie vznikla na obranu proti *filosofii* a potom se vyšperkovávala čím dál víc tou *filosofií*, protože to bylo v době helénismu, kdy řecká *filosofie* už byla úplně upadlá. A když se chtěli ubránit tomu novoplatonismu, tak museli sáhnout ke starému Platonovi, který byl lepší než ten Plotinos. No a tak to bylo to první období křesťanské, kdy oni mysleli v symbióze s *Platonem*. Potom přes Araby byl objevován *Aristoteles* v desátém století, nebo začal být objevován, to prosákl. Překládal se, poněvadž původní rukopisy nebyly, byly ztraceny, tak se překládal *Aristoteles* z arabštiny do latiny. Řecké nebyly žádné, ty se nacházely až o hodně potom a všechno se stejně nenašlo. Tak se to zase založilo. Ten první, to největší, ten křesťanský myslitel, který stál na *Platonovi*, to byl svatý Augustin ve čtvrtém století. Potom se ten *Aristoteles* prosazoval a byl to zejména Tomáš Akvinský, který na tom postavil. Už jeho učitel *Albertus Magnus*, ale zejména Tomáš Akvinský. Protože to bylo pořád v obraně proti něčemu, tak oni zapomněli, že i ten *Platon*, i ten *Aristoteles*, že to jsou vlastně pohanští myslitelé, ne židovští, ne křesťanští. Tak tam proniklo do té teologie spousta té *filosofie* řecké a nikdo si toho pořádně nevšiml.

Takže dneska, když ta stará řecká *filosofie*, ta takzvaná metafyzika, jak tomu říkají, nebo já tomu říkám předmětné myšlení, když je vlastně u konce svých sil a rozpadá se, tak dneska největšími konzervativci v této věci, to jest lidmi, kteří chtějí zachraňovat ještě teď tu metafyziku, to jsou teologové a přírodovědci. Těm ještě nedošlo, že je s tím konec.

Taky se tam odehrává ta největší bitva. Je kuriózní, že třeba v popředí na té frontě tam stojí teď teoretičtí fyzikové a zejména astrofyzikové a astrofyzikální kosmologové, kteří tam zjišťují, že celá ta tradice myšlenková je na nic, když začnou uvažovat o světě vcelku. Taková věc jako že samozřejmě všichni pořád počítají s tím, že platí kauzalita. Teď oni ukáží, že ten svět vzniká zároveň s časem a prostorem, že nebyl žádný prostor předtím a čas. Takže nemůžeme říct, jaká je příčina vzniku světa, poněvadž příčina by předpokládala něco předtím, ale předtím nic nebylo. Svět prostě vznikl a předtím žádná příčina nemohla být. Co s tím *filosofie* má dělat? Na to přicházejí astrofyzikové.

Takže vyšla u nás, nevím, jestli jste to viděli, v Columbovi, v té edici Columbus vyšla Weinbergova knížka *První tři minuty*. Tam oni ukazují, jak to můžou modelovat až takřka k bodu nula, ale ne až k němu.

Takový nepatrný kousíček, zlomeček vteřiny potom, ale až k té nule nemůžou a samozřejmě už vůbec ne před to.

Jiný hlas: Jak byste, pane profesore, poradil mladému člověku, který má zájem proniknout do té *filosofie*, jak do ní nahlédnout, než do ní skočí a začne plavat?

Hejdánek: Skočit a plavat. Nehledě k tomu, že úvodů jsou většinou špatné. Z úvodů je strašná fůra, to jsou tisíce a tisíce úvodů, já neznám žádný slušný. Já si myslím, že to není důležité. Důležité je začít něčím. Je úplně jedno, čím začne. Jde o to, aby to bylo slušné, aby nezačal nějakým blbcem, to je škoda času, ale je potřeba si vybrat nějakou osobnost. Já to dělám tak, že zjistím nebo se pokouším zjistit směr toho zájmu a pak doporučím nějakou knížku. Teď čekám, jak to dopadne, většinou to dopadne špatně.

Byl tady jeden nadšený a chtěl, abych mu něco doporučil, tak jsem mu dal za úkol, aby si za měsíc přečetl jeden *Platonův* dialog. Přišel, že ho má přečtený, tak jsem mu položil pár otázek a vysvitlo, že to sice přečetl, ale nevěděl, o čem to je. Tak jsem řekl: Tak znova to musíte přečíst. Řekl jsem mu, jaké otázky, čeho si musí všímat, jak je to vypracované. Přišel znovu a říkal: No, teď už o tom vím.

Lidi jsou nadšení a myslí si, co to je *filosofie*, a když přijdou k tomu, co to je, tak najednou chtějí něco jiného. Představují si něco jiného, to je první, kdy odpadnou. Pak jsou tací, kteří se zachytnou a s těmi se už dá pracovat. Ke každé knížce se potom v krátkosti nějak zaujmou, vždycky se najdou další. Je potřeba najít sebe v té *filosofii*. Tomu můžete dopomoci, ale nakonec to musí každý dělat sám. Z úvodu do *filosofie* se nikdo *filosofii* nenaučí.

Jsou takové pěkné věci, které se dají číst. *Platonem* začínat je všeobecně doporučováno, poněvadž se to hezky čte, problémy tam jsou takřka věčné a zároveň je přes to přehled. A když nějaké ty pokroky udělá, tak když třeba někdo má rád logické myšlení jako *Husserl*, to dá strašlivou práci, ale zase se tam leccos naučí. Hezky se čte takový *Bergson* třeba.

Hlavně to znamená, když někdo chce dělat *filosofii*, že to znamená hodně číst, pořád číst, celý život musí člověk číst a pořád to pálí nepatrnou část dne. V té *filosofii* je to vlastně jediná věc. Vědec musí občas taky číst, ale jeho hlavní práce je v laboratoři. Pro *filosofa* laboratoř, to jsou ty knihy, které čte. To je prostě všechno.

Pro mě je každá takováhle věc jako povinnost, já si to musím probrat, srovnat v hlavě. To je úplně jinak, než když nemám žádné pověření a přečtu si to a pak to zapomenu. Musím si to srovnat, to pro mě má taky smysl, a myslím, že pro nás pro všechny.